

Darvinizam i kršćanska vjera u Božje stvaranje

Uz 200–tu obljetnicu rođenja Ch. Darwina

*Josip Balabanić**

Charles Darwin jedan je od znanstvenika 19. st. koji je svojim djelom vjerojatno najviše pridonio da je naša slika svijeta i čovjekova mjesta u svijetu danas, početkom 21. stoljeća, bitno drukčija negoli je bila prije 200 godina kad se on rodio (Shrewsbury, zapadna Engleska, 1809), odnosno prije 150 godina kad je izašlo njegovo glavno djelo *Postanak vrsta* (1859). Tome je, dakako, uzrok njegova teorija evolucije, darvinizam. Naime, prema toj radikalno naturalističkoj teoriji, sav živi svijet, uključivši čovjeka, postao je evolucijom, koja je za prirodnu znanost neplanirani proces. U slici svijeta modernog doba Zemlja više nije središte svijeta, pada u vodu vjerovanje da su sve vrste bile stvorene odjednom, a čovjeka se doživljava kao integralni dio prirode, kao jednu od bioloških vrsta.

Nova slika svijeta dobrim dijelom je posljedica znanstvene revolucije koju je izazvao Darwin svojim teorijama kad je paradigmu fiksizma i statičnog kreacionizma zamijenio paradigmom evolucije. Od samog početka (1859) do danas, ta smjena paradigmi izaziva i oduševljenja i velike otpore. Otpori koje je nova teorija evolucije izazvala bili su najviše zbog dvije njezine sastavnice. Prvo, tvrdi da sve vrste nisu bile stvorene odjednom i da nisu nepromjenjive. Drugo, teorija je za mnoge veoma problematična zbog prirodnog odabira, kao glavnog uzroka ili pokretačke snage, koja stvara nove vrste i udara smjerove u evoluciji. Prirodni je odabir automatizam koji mehanički ostavlja podobnije (*more fit*) mutante nekog potomstva (legla i sl.) i tako nakon duga vremena proizvede i nove vrste. Najkraće rečeno, on je kao poglavita snaga evolucije proizveo i čovjeka. Mnogima se nakon pojave nove teorije (1859) učinilo kako se tvrdnjom da Bog nije sve biljke i životinje stvorio »po vrstama njihovim« u početku nužno postavlja dilema: »Ili ima pravo Mojsije ili Darwin!« I kad je riječ o biljkama ili životinjama i kad je riječ o čovjeku.

Valja reći da je odmah bilo umnih i trijeznih kršćanskih (anglikanskih i katoličkih teologa i filozofa) koji su shvatili da darvinizam »osporava« samo doslovno čitanje prvih triju poglavlja Knjige postanka i da kao znanstvena teorija, u svim svojim objašnjenjima, samo dosljedno ne računa s nadnaravnim uzrocima. Bilo im je jasno da darvinizam nije ni filozofija ni teologija, ali da je za obje izazovan, pa su ga mudro pokušali integrirati u svoj kršćanski svjetonazor, te u svoju teološku i filozofsku misao. Bilo je takvih i među poznatim znanstvenicima koji su jasno izražavali svoje kršćansko opredjeljenje pa su darvinizam uklopili u svoju životnu filozofiju. Među takvima bio je i suotkrivač načela prirodnog odabira Alfred Wallace. Smatrao je da je u evoluciji čovjekova postanka od nekog pramajmuna bila granica

* Prof. dr. sc. Josip Balabanić, znanstveni i muzejski savjetnik. Radio u Hrvatskome prirodoslovnom muzeju i na Prirodoslovno–matematičkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Sada je u mirovini. Glavni je i odgovorni urednik časopisa za intelektualna i duhovna pitanja »Nova prisutnost«, član suradnik HAZU. Adresa: Branjugova 2, 10 000 Zagreb, Hrvatska. E–pošta: josip.balabanic@gmail.com

koja se putem pukog mehanizma selekcije nije mogla prijeći. Isto tako, Darwinov prijatelj i znameniti zoolog Asa Gray je pisao kako nema poteškoće prihvatiti ni samu teoriju prirodnog odabira i vjerovati u osobnog Boga. Slijedi zaključak da se odmah vidjelo kako ne postoji apsolutna nespojivost darvinizma i kršćanske vjere, čak da je teorija evolucije poziv na zaodijevanje istine o Božjem stvaranju u novo ruho. Do tog su zaključka dolazili u prošlosti neki kršćanski teolozi i filozofi, npr. F. Temple, A. Moore, F. R. Tennant, C. Raven, P. Teilhard de Chardin, u novije vrijeme J. Haught, K. Rahner, W. Pannenberg, A. Peacocke, i dr. U tom pogledu svojevrstu evoluciju u svome razmišljanju doživjela je u proteklih 150 godina ne samo katolička teologija, nego i crkveno učiteljstvo. Ipak, ostaje činjenica da bijes mnogih antidarvinista nije, još u Darwinovo vrijeme, moglo ublažiti ni njegovo višekratno ponavljanje kako je Boga dostojnija tvrdnja da je u početku izravno stvorio samo nekoliko živih oblika, ili samo jedan oblik, i onda učinio da se sve dalje razvija prema zakonima koje je dao prirodi. Činjenica je da taj bijes ne sustaje ni danas, nakon brojnih napora ponajboljih filozofa, teologa ili istupa papa. Implikacije nove teorije evolucije tako su mnogostruke i dalekosežne s obzirom na shvaćanje prirode, čovjeka i Boga da su oštra protivljenja, uzajamna podećenjivanja i nepovjerenje prisutna i nadalje. Valja reći da su mnogi religiozni ljudi zazirali od Darwinove teorije evolucije iz neznanja, ali nerijetko i zbog toga što su je od sama početka u svoja kola upregle različite ideologije: materijalizam, ateizam, liberalizam, socijalizam, komunizam, čak i nacizam. Danas se zazor mnogih također pothranjuje nepoznavanjem stvari, ali ga efektno potiče i ideologija tzv. znanstvenog materijalizma (ateizma) predvođena osobito spretnim piscem Richardom Dawkinsom, koji ateizam poistovjećuje sa znanošću, a religiju i religioznost sa zatucanošću, držeći religije izvorom svakoga zla za čovjeka i čovječanstvo.

Da pomutnja u glavama običnih ljudi bude što veća danas se brinu i neki koji protiv evolucije nastupaju u ime svoje kršćanske religije. Medvjedu uslugu novijoj teologiji čine antipodi spomenutih »znanstvenih materijalista«, tzv. znanstveni kreacionisti i pristaše »znanosti« inteligentnog nacrt (dizajna, ID). U oba slučaja, međutim, bilo u slučaju spomenutih ateista bilo teista, nije riječ o znanosti, nego o ideologiji i osebnom načinu pojedinačnog vjerovanja. Jer ako je do kraja 19. st., za većinu nesporazuma između prirodnih znanosti i teologa bio uzrok u nedovoljnoj razvijenosti biblijske teologije, poznavanja povijesti teksta, hermeneutike i egzegeze, a istodobno u činjenici da su darvinizam u propagandne svrhe u svoja kola upregnuli predvodnici borbenog materijalizma, sekularizma, komunizma i modernizma, danas su ti i takvi uzroci uglavnom nestali. Ako nam je razumljivo zašto je u Hrvatskoj do kraja 19. st. među teolozima i teološkim piscima bilo podosta filozofsko–teoloških obrazlaganja zašto ne prihvaćaju Darwinove teorije (npr. L. A. Bauer, L. Turčić, J. Žerjavić, A. Kržan), nije nam razumljivo zašto je bilo tako malo umjerenih evolucionista (J. Torbar, A. Kržan, J. J. Strossmayer, J. Dočkal, npr.) koji traže poseban Božji zahvat samo za postanak čovjeka, odnosno onih koji su ustajali u obranu teleologije prirodnih procesa. Uvijek samo konzervativni strah. Za hrvatsku teologiju nije kompliment što nije ni u 19. ni u cijelome 20. stoljeću bilo ozbiljnijeg filozofsko–teološkog pokušaja da se uskladi kršćanska vjera u Božje stvaranje, njegovu providnost, Kristovo utjelovljenje, otkupljenje

svijeta itd., i moderna teorija evolucije, izuzev ozbiljnoga filozofsko-teološkog pokušaja V. Bajsića. Vječno, samo odlučno odbacivanje i čuvanje stare filozofije ontološkog esencijalizma. Dovoljno je pogledati naš katolički tisak iz prve polovice 20. st. ili reprezentativnu knjigu: Blažić, M. *Evolucija i postanak čovjeka*, Zagreb 1939, zatim B. Vuco, *Obrana moga vjerovanja*, 1943, 1976. i dr. Neko opravdanje je u činjenici da su se komunizam i borbeni ateizam nezaustavljivo širili, zlorabeći pritom teoriju evolucije. Opasnost je bila tako velika da se činilo kako je najbolje rješenje u upornome odbacivanju teorije evolucije kao »pogibeljne« i »nedokazane«.

Danas kad cijeli kulturni svijet slavi Darwina i njegovo djelo, same osude i apodiktično odbacivanje sa strane kršćanskih teologa više nemaju smisla. Darwin je zapravo kao znanstvenik progovorio o načinu kako se svijet stvara. Potrebna je nova teologija stvaranja koja će znati reći teološki, uz pomoć dobre filozofije, kako Bog i danas stvara upravo evolucijom, koja je Njegova *creatio continua* u kojoj prema objavi čovjek ima svoje mjesto. Nova teologija stvaranja nadahnuto može polaziti od trinitarne teologije, od kristologije i ekleziologije te istinu vjere o Bogu Stvoritelju zaodjeti u ruho shvatljivo i prihvatljivo današnjem čovjeku. Ugledni filozofi znanosti (npr. Sewall Wright i E. Mayr) ističu da je proces evolucije jednostavno nesvediv *bilo na slučaj bilo na nužnost*, jer poglavita njegova snaga, prirodna selekcija nije strogo deterministična niti je unaprijed predvidiva. Evolucija je samo probabilno zbivanje, s jakim stohastičkim elementom. Varijable koje ulaze u proces mijenjaju se u vremenu. To je nedisciplinirani *povijesni* proces koji je u svojoj najdubljoj dubini — igra. Već spomenuti naš filozof i teolog V. Bajsić bi rekao da stvaranje evolucijom nije demijurgijski proces, nego pojeza. Već je, pak, drevna teološka misao (Augustin, Toma Akvinski, Abelard, Bonaventura i dr.) upozorila kako je stvaranje »nužni« Božji izlazak iz sebe, Njegovo samopriopćavanje stvorenju, iz neizmjerne dobrote i ljubavi. */Amor/ non permisit manere Deum in seipso sine germine, id est sine productione creaturarum* (Th. Aqu., Commen. de div. nom.). Objava nas uči da je u utjelovljenom Logosu/Riječi, u Isusu Kristu uskrslo me, u Njegovu Vazmenom Otajstvu, u Događaju Krista Bog na djelu, po Duhu koji čini da sve »progovara« o Njemu. Teilhard de Chardin nije dao cjelovitu modernu teološko-filozofsku sintezu Božjeg stvaranja, ali je sigurno proročki upozorio na put kojim danas kršćanske teologije moraju krenuti. U tom smislu, Darwinove obljetnice rado bi trebali proslavljati i kršćani. Znanstveno dovoljno dokazana činjenica evolucije, i Darwinove teorije o njoj, njima bi trebali biti *znakovi vremena* koje teolozi u službi kršćanskih zajednica vjere moraju znati čitati na nov način.